

VÁLASZTÓVONAL EURÓPÁBAN 1945-1949

Bevezető

A Kárpát-medence az idők folyamán hol teljes egészében, hol egyes részeiben, de többször került Európa valamilyen választóvonalára. A római korban egy hatalmas birodalom határvidékeként, az államalapítást követően egy itteni országgént vált kultúrák ütközőpontjává, de gyűjtőjévé, közvetítőjévé is. A változások nem egyszer a nemzetközi kapcsolatok legrosszabbjaival, háborúkkal, háborúk kapcsán köszöntöttek be. A II. világháború sem volt kivétel, Magyarországot Európa egyik határvonalára tette. Persze fogalmazhatnánk úgy is, hogy a földrész egyik határvonala került hazánk területére, Trianon után ismét feldarabolva egy kialakult kultúrkört, fokozatosan szembehelyezve politikailag különböző világrészeket. Az ütköző határvonal gyakran nem éppen kellemes állapotát alapozták meg, alakították a háborút követő határőrizeti intézkedések is.

Az 1945. január 20-án Moszkvában megkötött fegyverszüneti szerződés tartalmazta, hogy Magyarország határai, az 1937. december 31-én fennállottak. Ennek megfelelően a magyar csapatokat és hivatalnokokat e határvonalak mögé kellett visszavonni.

A határőrség szervezése kettős irányú volt, részben katonai (honvéd határőrség), részben rendvédelmi (határrendőrség). A végrehajtás nem volt súrlódásoktól mentes.

A honvéd határőrség

A határőrség létrehozása a honvédség szervezésének keretében történt, mely munka 1945. február elején kezdődött meg az Ideiglenes Nemzeti Kormány rendelkezései alapján. A határőrizeti egységeket kezdetben határportyázó századok, azon belül őrsök alkották. Egy század működési területét az adott vármegye határszakasza adta. Ha az, hosszabb volt 50 kilométernél, 2 századot kellett szervezni.

A Szövetséges Ellenőrző Bizottság április 25-én kérte a Honvédelmi Minisztériumtól a határőrség helyzetének tisztázását, nevezetesen azt, hogy melyik minisztérium alárendeltségében fog működni és meghatározta a létszámát 5000 főben. A Honvédelmi Minisztérium tervezete szerint 27 századot állítanak fel, melyek 150 őrsre tagozódnak. Egy-egy őrs létszáma 31 fő. Az elképzelést a Szövetséges Ellenőrző Bizottság május 14-én jóváhagyta. A határportyázó századok a honvédkerületi parancsnokságoknak voltak alárendelve. A nyugati határ mentén augusztustól karhatalmi századok is működtek.

1946 tavaszán a határportyázó századokat kivonták a kerületi parancsnokságok alárendeltségéből és az újonnan létrehozott Határőr Parancsnokság alá rendelték. Egyúttal megerősítették a határőrséget és a határportyázó jelzőt, a határvadász váltotta fel. A parancsnokság közvetlen alárendeltségében felállítottak 14 határvadász zászlóaljtorzset, melyek 4-4 századot, azok pedig 4-6 őrsöt fogtak át.

1945 elején fő feladatként került meghatározásra a nyugati határszakasz megerősítése, azért, hogy megakadályozzák a politikai bűnösök büntetlen hazatérését.

További feladat volt a csempészes megakadályozása, különösen az országból történő árukivitelé. A következő év márciusában történt átszervezés után, az alapfeladatok nem változtak. Az elfogandók köréhez tartoztak a kémek, a diverzánsok, a szökevények és a csempészek. Utóbbiak Ausztria felé főleg élelmiszert, Csehszlovákia felé főleg dohányárut szállítottak.

Az alakuló határőrség fegyverzete, felszerelése és ruházata, élelmezése, de tagjainak illetménye is számtalan kívánnivalót hagyott maga után. A „hiányos”, a „rossz állapotú”, a „silány” jelzők számtalanszor felbukkantak a különböző jelentésekben, de napilapok, újságok hasábjain is. Mindezek miatt gyakori volt az őrsök állományában az elégedetlenség.

Pécs a 4. számú honvéd kerületparancsnokság és a 11. kiegészítő parancsnokság székhelye volt. A határőrség szervezése – mint mindenhol – közvetlenül a honvéd kiegészítő parancsnokság feladatkörébe tartozott. A szervezési nehézségek itt is adódtak volna, legsúlyosabbnak a ruha- és felszerelési hiányt tartották. 1945. május végén szovjet tiszti bizottság érkezett Pécsre, a határhelyzet megvizsgálására. Határozatot hoztak arról, hogy a határporlyázó századokat haladéktalanul fel kell állítani, elsősorban a Siklós-Villány vonaltól délre. Az őrsök székhelyei legyenek ott, ahol a trianoni határ idején voltak. 1,3 kilométer határszakaszonként kellett 1 határőrrel számolni. A végrehajtásért Gálos Ödön ezredes a honvédkerült határszolgálat vezetője, Makay Ferenc alezredes és Bakay Árpád ezredes kiegészítő parancsnok felelt. A június 4-ei jelentés szerint, a 12. határporlyázó század a barcsi és a szigetvári, a 13. a szentlőrinci és a siklói, a 14. a villányi és a mohácsi járások területén működött. Őrsök voltak Barcson, Drávatamásiban, Tótújfalun, Zalátán, Vejtiben, Drávaszabolcson, Mattyon, Oldon, Beremenden, Hocskán, Sárokon, Udvaron. Századonként 6-8 tiszt, 10-17 tiszthelyettes, 6-8 tisztes és 30-40 honvéd szolgált. A kerületparancsnokságon javaslatot készítettek a határrendőrség létrehozására vonatkozóan. A feladat-végrehajtás során elért eredmények mellett, az állományban jelen volt a korrupció, különböző zsarolások, fosztogatások. Több embert hadbíróság elé is állítottak. A fosztogatások megelőzésére vasútbiztosító századot állítottak fel, de kértek segítséget az őrzászlóaljtól is.

A honvéd határőrségnél működtek elhárítók és felderítők, akik állambiztonsági tevékenységüket a honvéd kerületparancsnokságok mellérendeltségében lévő, D. osztályok beosztottjaként végezték. Az 1946 tavaszán történt átszervezéskor, a Honvéd Határőrség Parancsnokságán megalakult az I/b. osztály, melynek állománya végezte a továbbiakban a felderítő és elhárító munkát. Az osztálynak 2 alosztálya volt. A defenzív alosztály végezte az állambiztonsági feladatokat, a bünygyi alosztály nyomozott a köztörvényes bűncselekményekben – az állomány tagjai által elkövetettekben is – és részt vett a határon történt fegyverhasználatok kivizsgálásában. A közvetlen végrehajtókat D. tiszteknek, tiszthelyetteseknek, nyomozó tiszteknek, tiszthelyetteseknek nevezték. Előbbiek egyáltalán nem vagy csekély mértékben voltak a határvadász zászlóalj parancsnokának alárendelve, utóbbiak alárendeltsége nagyobb mérvű volt. A nyugati határszakasz őrséin, az őrsparancsnok alárendeltségében is teljesítettek szolgálatot határvadász nyomozók.

1946 nyarától funkcionált a Honvéd Vasútbiztosító Ezredet felváltó, Honvéd Határvadász Vasútbiztosító Ezred, később zászlóalj. Az 1000 fő körüli létszámmal működő ezred állt 4 zászlóaljból, zászlóaljanként 3 századból, századonként 3 szakaszból. Rendelkezett lovasszázaddal is. Feladatkörébe tartozott:

- a gazdasági rendőrség támogatása,
- a politikai demonstrációk biztosítása,

- a belső restaurációs kísérletek szétverése,
- az országon áthaladó vasúti szerelvények biztosítása,
- a személy- és teheráru forgalom biztosítása,
- nagyobb vasúti gócpontok, pályaudvarok biztosítása.

Határrendőrség

A szolgálati tapasztalatok, a Szövetséges Ellenőrző Bizottság észrevételei, már 1945 nyarára sürgetővé tették a személy- és áruforgalom hatékony, biztonságos ellenőrzésének a megszervezését, a határvidék közbiztonságának javítását. A feladatot a belügyminiszter kapta meg a kormánytól.

A honvédelmi miniszter októberben értesítette a honvédkerületi parancsnokságokat arról, hogy a katonai határvédelem mellett, létrehozásra kerül a határrendőrség. Annak megalakulásáig – 1946. január 1. – az utasforgalom ellenőrzését kizárólag a honvéd határőrség látja el, az áruforgalom ellenőrzését pedig a pénzügyőrséggel és a vámszaki közeggel együtt teljesíti.

A határrendőrség tagjai a Vidéki Főkapitányság állományába kerültek, de önállóan látták el szolgálatukat, a belügyminiszter felügyelete és irányítása alatt. A testület a hozzá utalt ügyekben kérhette a helyi rendőrség és a honvédség közreműködését. Felépítését tekintve kapitányságokból és az alájuk rendelt őrsparancsnokságokból állt.

Egy kapitányságon szolgálatot teljesített:

- 1 parancsnok (rendőr őrnagy vagy százados),
 - 1 parancsnok-helyettes (rendőr főhadnagy),
 - 1 őrszemélyzeti parancsnok (rendőr főhadnagy vagy hadnagy),
 - 4 detektív,
 - 1 segédhivatali tisztviselő,
 - 44 fő örlegénység.
- (Összesen: 53 fő)

Egy **tiszti őrsön**:

- 1 parancsnok (rendőr hadnagy),
 - 1 parancsnok-helyettes (rendőr alhadnagy),
 - 4 detektív,
 - 37 fő örlegénység.
- (Összesen: 43 fő)

Egy **nagy létszámú őrsön**:

- 1 tiszthelyettes,
 - 19 fő örlegénység.
- (Összesen: 20 fő)

Egy **kis létszámú őrsön**:

- 1 tiszthelyettes,
 - 11 fő örlegénység.
- (Összesen: 12 fő)

A határrendőrség tevékenységének megkezdésekor állt, 26 kapitányságból és az alájuk rendelt 179 őrsből. A XII. számú határrendőr kapitányság Harkányban létesült, 4 őrsrel: Vejtí, Drávapalkonya, Alsószentmárton, Beremend székhelyekkel. A XIII. számú Mohácson állt fel, szintén 4 alárendelt őrsrel: Ilocska, Ivándárda, Udvar, Magyarbóly (tiszti őrs) székhelyekkel.

A következő évben végrehajtott módosítás alapján, a XVI. számú kapitányság Barcson működött, Babócsa, Bolhó, Heresznye, Zaláta, Drávakeresztúr őrsökkel. Harkány az alárendelt őrsökkel annyit változott, hogy Drávapalkonyáról Drávaszabolcsra került át az őrs. Mohács helyett Magyarbóly lett a kapitánysági székhely, 3 alárendelt őrsrel, melyek nem változtak.

Az elnevezésben is beállt változás szerint, a határrendészeti kapitányságok száma 34-re emelkedett. Illetékességüket az őrsök működési területei jelentették, hatáskörük a kisebb határszéli forgalom szempontjából kijelölt határsáv egész területére kiterjedt.

A határrendőr kapitányságok feladatköre, lényegét tekintve megszervezésükkor megegyezett a korábbi határrendőrség (1903-ban meghatározott) feladataival.

"A határrendőr kapitányságok hatáskörébe a következő feladatok tartoztak:

1. *a határon átkelőkhöz figyelemmel kísérése, a határmentén felmerülő, államrendészeti szempontból fontosabb mozzanatokról és eseményekről tájékoztatók készítése és az észleltekről a felettes hatóságokhoz jelentése;*
2. *a szomszéd állam lakói részéről személyek és tárgyak ellen irányuló erőszakos támadás megakadályozása, katonai védművek, az ország határának megjelölésére szolgáló határjelek, jelzők, katonai vagy polgári hatóságok által felállított földmérési jelek megrongálásának, megsemmisítésének, vagy megváltoztatásának megakadályozása. (Ebben a pontban említett ténykedéseket a honvéd határőrségekkel szoros együttműködésben kell végrehajtani);*
3. *kitiltott, rendőrileg kifogás alá eső és magukat igazolni nem tudó gyanús egyéneknek, munkakerülőknél és kóbor cigányoknak az állam területére belépésben megakadályozása;*
4. *körözött, vagy bűncselekmény elkövetésével gyanúsított egyének elfogása, amennyiben a határon kívánnak átmenni és az illetékes hatóságnak átadása;*
5. *tiltott kivándorlás megakadályozása;*
6. *a kerítés (nőcsempész, leánykereskedelelem) megakadályozása és felfedezése;*
7. *a toloncszabályzat rendelkezései alá eső egyének eltoloncolása, a külföldről érkező toloncok átvétele és továbbítása;*
8. *a határszéli vasúti állomásokon és átkelőhelyeken a közbiztonsági teendők ellátása;*
9. *a határátlépő-állomásokon és átkelőhelyeken ellátják a bűnügyi nyomozó rendőrhatalom jogkörét;*
10. *útlevelek vizsgálata, a határon átlépők útveleinek záradékolása, az utasok ki- és beléptetése, a szabálytalan, hamis, vagy hiányos útlevéllel utazók, vagy az utazás folytatásában a fennálló rendelkezések szerint megakadályozandó személyek a határon való átlépésének megakadályozása;*
11. *a be- és kilépők jegyzékelése;*
12. *a határszéli útiigazolványok (alkalmi útiigazolványok, birtokos igazolványok stb.) kiállításának, a szomszédos állam illetékes hatósága által kiállított útiigazolványok láttamozása;*

13. fegyverek, lőszeres és hadianyagok ki- vagy bevitelének ellenőrzése, engedély hiánya esetén az ilyen és más tárgyak kivitelének és behozatalának megakadályozása(ebben a pontban foglaltakat a honvéd határőrséggel szoros együttműködésben kell végrehajtani);
14. a határon a pénznemek, valuta-, deviza- és fizetési eszközök forgalmának és az ezekre vonatkozó rendelkezések betartásának ellenőrzése;
15. a határon átlépő gépjárművek útadójára vonatkozó rendelkezések betartásának ellenőrzése;
16. határvizeken és határszéli forgalom, éjjeli halászat és a csónakok ellenőrzése;
17. a légi forgalom megfigyelése;
18. a csempészet megakadályozása, illetőleg megakadályozásában való közreműködése és az erre hivatott szervek támogatása;
19. vámjövédéki és a vámjövédéki ellenőrzéssel kapcsolatban felmerülő jövédéki kihágások megakadályozása, illetőleg felfedezése;
20. bíraskodnak mindazokban a határszéli személy-, áru- és értékfogalommal kapcsolatos kihágási ügyekben, amelyeket az érvényben levő törvények és rendeletek az államrendőrség, mint rendőri büntetőbíróság hatáskörébe utalnak;
21. az útlevélszabályok áthágása, tilos visszatérés, nőcsempészség, a külföldiek bejelentésére és lakhatására vonatkozó szabályok megszegése által elkövetett kihágások esetében elsőfokon való rendőri büntetőbíráskodás;"

A határrendőrség szervei 1949-től, illetőleg 1950-től beolvadtak a minisztertanács alárendeltségében szervezett, Államvédelmi Hatóságba.